

บทที่ 2

หน้าที่และบทบาทของหนังสือพิมพ์

หนังสือพิมพ์เป็นช่องทางการสื่อสารสำคัญที่เชื่อมโยงระหว่างผู้ส่งสาร กับผู้รับสาร โดยมีผู้สื่อข่าว ผู้เขียนเรื่องราวต่างๆ ในหนังสือพิมพ์เป็นนายทวารข่าวดำเนินการ (Gatekeeper) ความเชื่อมโยงนี้ทำให้หนังสือพิมพ์มีอิทธิพลต่อสังคมเป็นสายใย และเป็นภาพสะท้อนของสังคมด้วย บทบาท หน้าที่* พื้นฐานของหนังสือพิมพ์ จึงเป็นการสื่อสารไปยังประชาชนว่า มีอะไรเกิดขึ้นบ้างในสังคม ขณะนี้คนในสังคมทำอะไร คิดอะไร และรู้สึกอย่างไร หนังสือพิมพ์ได้กลายเป็นส่วนประกอบหนึ่งที่สำคัญของสังคมซึ่งมีภารกิจต่างๆ มากมาย

หน้าที่ของหนังสือพิมพ์

Adolph S. Ochs (Edwin Emery and others 1965 : 91) เขียนไว้ในหนังสือพิมพ์ The Times เมื่อปี ค.ศ. 1896 ว่า หนังสือพิมพ์จะสื่อข่าวโดยปราศจากความกลัวและการสรรเสริญ (Fear and Favor) และหนังสือพิมพ์จะเป็นเวที (Forum) สำหรับคำถามต่างๆ จากสาธารณชนและเชิญชวนผู้มีสติปัญญามาอภิปรายให้ความเห็นต่างๆ บนหน้าหนังสือพิมพ์

Collier's Encyclopedia (Collier's Encyclopedia Vol. 17 : 456) ได้อธิบายไว้ว่า บทบาท หน้าที่พื้นฐานของหนังสือพิมพ์คือ การสื่อสารไปยังมนุษยชาติถึงการกระทำ ความคิด ความรู้สึก และความเป็นไปของมนุษยชาติด้วยกัน ดังนั้น นักหนังสือพิมพ์จึงต้องเป็นผู้ที่ฉลาด รอบรู้ ช่างสังเกต และมีความคิดเชิงเหตุผล ในขณะเดียวกันสังคมก็ต้องการผู้อ่านที่มี

* บทบาท (Role) และหน้าที่ (Function) ในทางสังคมศาสตร์เป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน และมักใช้ควบคู่กันไป

คำว่า Role หมายถึง บทบาท หน้าที่ ภารกิจ (A New English-Thai Dictionary : 881) คำว่า Function หมายถึง Role, Duty, Work (Webster's Third New International Dictionary : 920)

คุณสมบัติเหล่านี้ด้วย ได้มีนักวิชาการหลายท่านเสนอหน้าที่ของสื่อมวลชนไว้มากมายหลายประการ ซึ่งพอจะประมวลได้ ดังนี้

1. การให้ข่าวสาร (To Inform)
2. การให้ความคิดเห็น (To Give Opinion)
3. การให้ความรู้ (To Educate)
4. การให้ความบันเทิง (To Entertain)
5. เป็นสื่อในการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ (To Advertise and Public Relations)

1. การให้ข่าวสาร (To Inform)

การให้ข่าวสารได้แก่ การสืบเสาะแสวงหาข้อมูลอย่างถูกต้อง ครบถ้วนรอบด้าน และนำเสนอให้ประชาชนได้ทราบตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้น โดยไม่ต้องวิพากษ์วิจารณ์ หรือแสดงความคิดเห็นใดๆ ส่วนการที่ผู้อ่านจะมีความเห็นหรือคิดอย่างไรต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น อยู่ที่การวินิจฉัยของผู้อ่านเป็นสำคัญ รูปแบบของการให้ข่าวสารนั้น หนังสือพิมพ์อาจทำโดยการเสนอข่าว (News) สารคดี ประกาศแจ้งความ หรืออื่นๆ ก็ได้

2. การให้ความคิดเห็น (To Give Opinion)

การให้ความคิดเห็นเกิดจากการวิเคราะห์และแปลความ (Analysis and Interpretation) ออกมาเป็นการวิพากษ์วิจารณ์ ให้ความเห็นต่อสิ่งต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการให้คุณค่าของข่าวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นการเชื่อมโยงข้อเท็จจริงเข้ากับทัศนคติของผู้เขียนเพื่อสนองตอบต่อบรรยากาศ หรือสภาพแวดล้อมของสังคมในขณะนั้น ความเห็นนี้อาจจะมาจากคนในกองบรรณาธิการหรือคนนอกก็ได้ตัวอย่างของข้อเขียนเหล่านี้ ได้แก่ บทบรรณาธิการ บทวิจารณ์ บทความ และคอลัมน์ต่างๆ

3. การให้ความรู้ (To Educate)

นอกจากการรายงานข้อเท็จจริงและการแสดงความคิดเห็นแล้ว หนังสือพิมพ์ยังให้ความรู้แก่ผู้อ่านได้ทั้งโดยทางตรง และทางอ้อม ความรู้ทางตรงปรากฏอยู่ทั่วไปในข้อเขียนต่างๆ เช่น สารคดี บทความ คอลัมน์ ฯลฯ ความรู้ทางอ้อมมีแทรกอยู่มากมาย ความรู้เหล่านี้มีทั้ง เรื่องทางวิชาการ ค่านิยม กฎหมาย สิ่งแวดล้อม ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์

วัฒนธรรม และนวัตกรรม ฯลฯ การเสนอเรื่องต่างๆ เหล่านี้เป็นการถ่ายทอดวิทยาการ จากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง ถ้าเราย้อนไปศึกษาเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ในอดีต เราจะพบประวัติศาสตร์ทางความคิดของสังคมในยุคที่ผ่านๆ มาเป็นจำนวนมาก

4. การให้ความบันเทิง (To Entertain)

ผู้ที่อ่านหนังสือพิมพ์ย่อมต้องการผ่อนคลายความเคร่งเครียดจากเนื้อหาหนักๆ ทั้งหลาย หนังสือพิมพ์จึงจำเป็นต้องมีเนื้อหาเพื่อความบันเทิงไว้ด้วยเสมอ เนื้อหาเหล่านี้อาจปรากฏในรูปแบบของการ์ตูน เรื่องสั้น สารคดี คอลัมน์ การแทรกอารมณ์ขันในข้อเขียนต่างๆ การเสนอข่าวในแวดวงบันเทิง ตลอดจนการนำเสนอเนื้อหาของละครโทรทัศน์มาตีพิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์ ซึ่งมีผู้อ่านจำนวนมากอ่านบทละครด้วยความสนใจ ก่อนดูโทรทัศน์ ผู้อ่านหนังสือพิมพ์มีความต้องการแตกต่างกันไป บางคนชอบอ่านข่าว บางคนชอบความคิดเห็น บางคนชอบความบันเทิง แต่โดยทั่วไปผู้อ่านมีความต้องการหลายๆ อย่าง เมื่ออ่านหนังสือพิมพ์ การให้ความบันเทิงจึงเป็นหน้าที่ที่สำคัญอย่างหนึ่งของหนังสือพิมพ์

5. เป็นสื่อในการโฆษณา และประชาสัมพันธ์ (To Advertise and Public Relations)

การโฆษณาและการประชาสัมพันธ์ถือเป็นการบริการชุมชนอย่างหนึ่ง หนังสือพิมพ์ย่อมต้องการเป็นสื่อเพื่อประชาสัมพันธ์เรื่องราวที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชน เช่น การอุทิศเนื้อที่ในการประชาสัมพันธ์การเลือกตั้ง การตีพิมพ์สารคดี เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว การเสนอโครงการเกี่ยวกับการรักษาสิ่งแวดล้อมในด้านของการโฆษณา โฆษณาที่ดีช่วยให้ผู้อ่านรับทราบข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าและบริการ การโฆษณาเป็นแหล่งรายได้หลักของหนังสือพิมพ์ การที่หนังสือพิมพ์จะดำเนินธุรกิจอยู่ได้ย่อมต้องอาศัยเงินจากค่าโฆษณา ซึ่งมีจำนวนประมาณ 2 ใน 3 ของรายได้ทั้งหมดส่วนการที่จะขายเนื้อที่โฆษณาได้มากน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับจำนวนจำหน่ายของหนังสือพิมพ์

บทบาทของหนังสือพิมพ์

จากหน้าที่ต่างๆ ดังกล่าว จะเห็นได้ว่าหนังสือพิมพ์ได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของสังคม สิ่งที่หนังสือพิมพ์เสนอนั้นได้มีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนในสังคมนั้น Edwin Emery (Edwin Emery and other 1965 : 174) กล่าวว่า ถ้าสื่อมวลชนทำหน้าที่ได้ดี จะกลายเป็น

เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตในชุมชน (Community Life) และหากจะจำแนกส่วนประกอบของสังคมออกเป็น ส่วนประกอบทางด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคมแล้ว หนังสือพิมพ์มีบทบาทเข้าไปเกี่ยวข้องกับความเป็นไปของทุกส่วน เช่น เป็นสื่อกลางในการเสนอข่าวสารของรัฐบาลให้ประชาชนได้รับทราบ การให้ความรู้ทางด้านการเมือง การให้ข่าวสารด้านเศรษฐกิจ การส่งเสริมอาชีพแก่ชุมชน การให้การศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาส การนำเสนอปัญหาของสังคมเพื่อการแก้ไข เป็นต้น

นอกจากหน้าที่ทั้ง 5 ประการแล้วในสังคมประชาธิปไตย ประชาชนยังคาดหวังว่าหนังสือพิมพ์จะมีบทบาทในสังคม ดังนี้

1. บทบาทการเป็นนายทวารข่าวสาร (Gatekeeper)
2. บทบาทการเป็นผู้แจ้งข่าวสาร (Informer)
3. บทบาทการเป็นสุนัขยาม (Watchdog)
4. บทบาทการรับเรื่องราวร้องทุกข์ (Ombudsman)
5. บทบาทการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Changing Agent)

1. บทบาทการเป็น นายทวารข่าวสาร (Gatekeeper)

การใช้คำว่า Gatekeeper เพื่อแสดงให้เห็นว่า กวาทวารจะปรากฏบนหน้าหนังสือพิมพ์ได้นั้น จะมีประตูหรือ ด่านตรวจเป็นชั้นๆ ตามลำดับ เริ่มจากบรรณาธิการสั่งให้ผู้สื่อข่าวไปทำข่าวหรือผู้สื่อข่าวจะต้องตัดสินใจว่าจะเลือกทำข่าวอะไร และไปหาข้อมูลที่ไหน จากใครบ้าง สื่อมวลชนทุกประเภทจะมีนายทวารข่าวสารอยู่ตามขั้นตอนต่างๆ ของการทำงาน ตั้งแต่การที่ผู้สื่อข่าวเลือกที่จะสื่อข่าวใด หรือไม่ ผู้เรียบเรียงข่าว (Rewriter) เขียนข่าวได้ตรงตามที่ผู้สื่อข่าวส่งมาหรือไม่ หรือตั้งใจตัดทอน เปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมข้อมูลใด นอกจากนี้บรรณาธิการ (Editor) จะใช้วิจารณญาณของตนในการประเมิน และตัดสินใจว่าจะตีพิมพ์ข่าวสารนั้นๆ หรือไม่ เมื่อใด บนหน้าไหนของหนังสือพิมพ์ การเปิดประตูให้ข่าวสารใด นับว่าเป็นการควบคุมการไหลของข่าวสารต่อสาธารณชน ประชาชนถูกกำหนดเรื่องที่จะรับรู้โดยสื่อมวลชน ดังนั้นหนังสือพิมพ์ในฐานะนายทวารข่าวสาร จะต้องใช้วิจารณญาณที่ดีบนพื้นฐานของความถูกต้อง เทียงธรรม

2. บทบาทการเป็นผู้แจ้งข่าวสาร (Informer)

บทบาทนี้หนังสือพิมพ์จะเข้าไปในชุมชนต่างๆ และนำข้อมูลต่างๆ มาเขียนเป็นข่าว บทความ สารคดี ฯลฯ เพื่อแจ้งให้ประชาชนได้รับรู้ ข้อได้เปรียบของหนังสือพิมพ์คือ สามารถแจ้งข่าวสารได้อย่างวิเคราะห์เจาะลึกมากกว่าวิทยุและโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์สามารถค้นหาข้อเท็จจริงต่างๆ แล้วนำมารายงานข่าว (Report) อธิบาย (Explain) แปลความหมาย (Interpret) หรือวิเคราะห์ (Analyse) ข้อมูลข่าวสารที่นำเสนอหลากหลายและน่าสนใจ หนังสือพิมพ์อาจจะทำหน้าที่อธิบายรายละเอียดของกฎหมาย วรรณคดีให้มีการรักษาสิ่งแวดล้อม และชี้ให้เห็นแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตหลังปี ค.ศ. 2000 ที่เกิดจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ฯลฯ ดังนั้น การแจ้งข่าวสารที่เหมาะสม จะช่วยให้ประชาชนมีความรู้และความคิดเท่าทันโลก

3. บทบาทการเป็นสุนัขยาม (Watchdog)

ในสังคมประชาธิปไตย ประชาชนควรมีสหิทธิมีเสียงในกิจกรรมสาธารณะ โดยวิธีการที่ถูกต้อง เช่น สหิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง สหิทธิในการแสดงประชามติ และการแสดงความคิดเห็นต่อเรื่องราวที่ตนสนใจ ทั้งนี้โดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น การที่ประชาชนจะมีส่วนร่วมในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ย่อมต้องอาศัยสื่อมวลชนในการแจ้งข้อมูลข่าวสารอย่างถูกต้อง ครบถ้วน ตรงไปตรงมาและมากพอ ซึ่งการเสนอข่าวสารในระดับที่จะนำไปใช้ในการตัดสินใจ สื่อมวลชนต้องเฝ้าจับตาดูการทำงานของรัฐบาลว่าทำตามนโยบายที่แถลงไว้อย่างสุจริตหรือไม่ สื่อมวลชนต้องติดตามดูการทำงานของกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ในสังคม ว่าทำงานอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรมหรือไม่

การเป็นสุนัขยามเปรียบเสมือนการเป็นหมาเฝ้าบ้าน ที่คอยจับตามิให้มีเหตุการณ์ผิดปกติเกิดขึ้น ถ้ามีเหตุอันควรสงสัยว่าจะมีผู้ร้ายเข้าบ้าน จะรีบส่งเสียงเตือน สื่อมวลชนจึงเป็นผู้เตือนภัย เมื่อมีเหตุที่คาดว่าจะเกิดการคอร์รัปชัน การใช้เงินภาษีไปในทางที่ไม่สมควร หรือการกระทำอันไม่ถูกต้องต่างๆ

4. บทบาทการรับเรื่องราวร้องทุกข์ (Ombudsman)

บทบาทนี้ได้แก่การที่หนังสือพิมพ์ปฏิบัติตนเป็นแหล่งในการรับแจ้งเรื่องราวเรียนต่างๆ จากประชาชน จากนั้นจึงไปสืบหาข้อมูล แล้วนำมารายงานเป็นข่าว บทความ สารคดี การ์ตูน หรือข้อเขียนต่างๆ เรื่องที่ร้องเรียนไปยังหนังสือพิมพ์อาจเป็นไปได้โดยเปิดเผย เช่น ได้รับการตีพิมพ์ในคอลัมน์ต่างๆ หรืออาจจะไม่เปิดเผยแต่หนังสือพิมพ์ใช้ข้อมูลสำหรับสืบข่าวต่อไป หนังสือพิมพ์มักจะสนใจเรื่องราวจากการร้องทุกข์ เพราะนอกจากการเป็นที่พึ่งของสาธารณชนแล้ว หนังสือพิมพ์มักได้เบาะแสดีๆ เพื่อการสื่อข่าวหรือเขียนเรื่องต่อไป ในหลายๆ กรณี เรื่องที่ร้องทุกข์มักเป็นเรื่องที่ประชาชนได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนรู้เห็น เช่น โรงงานอุตสาหกรรมปล่อยน้ำเสียลงลำน้ำสาธารณะนานนับปี โดยไม่มีเจ้าหน้าที่รัฐมาดูแล เป็นต้น

บทบาทอีกด้านหนึ่งของการเป็น Ombudsman คือ การที่หนังสือพิมพ์ทำหน้าที่รณรงค์ให้สังคมดีขึ้น เมื่อสังคมหรือประเทศชาติประสบปัญหา เช่น น้ำมันเชื้อเพลิงมีราคาแพง ประเทศไทยต้องเสียเงินตราต่างประเทศจำนวนมหาศาล ดังนั้น หนังสือพิมพ์ควรรณรงค์ให้ประชาชนรู้จักประหยัดน้ำมัน การรณรงค์ให้ประชาชนไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ให้รัฐบาลจัดสวัสดิการสังคมที่ดีขึ้น ให้มีการปฏิรูปการศึกษา ให้มีการแก้กฎหมาย หรือให้บริษัทเอกชนไม่ค้ากำไรเกินควร ฯลฯ ล้วนแต่เป็นบทบาทด้าน Ombudsman ที่สำคัญ

5. บทบาทการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Changing Agent)

“สื่อมวลชนสามารถเป็นตัวกลางในการกล่อมเกลาสังคมไปในแนวทางหนึ่งๆ อย่างค่อยเป็นค่อยไปภายใต้สภาพแวดล้อมของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม” (สุรพงษ์ โสชนะเสถียร, 2533 น. 322) การที่ประชาชนรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์อยู่เป็นประจำ ย่อมมีอิทธิพลต่อความคิด ทศนคติ และพฤติกรรม การสะสมข้อมูลต่างๆ เป็นที่มาของการตัดสินใจ ซึ่งสามารถสร้างให้เกิดสาธารณมติ ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงนั้นอาจจะเป็นไปได้ในแนวที่พึงประสงค์ของสังคมหรือไม่ก็ได้ เช่น การที่สื่อเผยแพร่ข้อมูลและรูปภาพ

และด้านสังคม ซึ่งจะมีผลต่อชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชนทุกคนในสังคมต่อไป
กลุ่มสื่อมวลชน โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์จะทำหน้าที่สะท้อนภาพของกลุ่มทั้งสามไป
ยังประชาชนผู้เป็นเจ้าของประเทศ และสะท้อนความคิดเห็นของประชาชนกลับไปยังกลุ่ม
ซึ่งย่อมมีผลต่อการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มเป็นอย่างมาก

